

AJASSA LIIKKUU

Hoitoa, ei kovempia rangaistuksia

Liikenneturvan tutkimusosaston johtaja valtiot. tri Martti Mäki ei pidä rangaistusten koventamista oikeana keinona pyrittäessä vähentämään rattijuopumusta, vaan haluaa kehittää toimintamuotoja, joihin sisältyy valistusta, terapiaa ja valvontaa.

Jos vapausrangaistusten ajatellaan toimivan uhkatekijänä, on rangaistusten tason vastattava yleistä oikeustajua. Tässä suhteessa saattaisi olla tarkistamisen sijaa, mutta päälinja ei saa olla rangaistusten koventaminen.

Rattijuopumusta ennalta ehkäisevässä työssä Martti Mäki haluaa painottaa nuorille annettavaa tietoa ja asennekasvatusta.

Alkoholi on yksi riski

Miten arvioisit erilaisia riskitekijöitä liikenteessä, kuten ajamista alkoholin vaikutuksen alaisena tai väsynenä, ylinopeuksia, virheellisiä ohituksia ja muita vastaavia riskitekijöitä?

— Yksilötasolla voidaan arvioida kahdenlaista riskiä, subjektiivista ja objektiivista riskiä. Subjektiivinen riski on se tunne, joka kuljettajalla on kunkin liikennetilanteen vaarallisuudesta. Objektiivinen riski voidaan osoittaa mittaamalla kuljettajan ajokyvyn heikkenemistä.

— Subjektiiviseen riskiin juuri alkoholi on suuri vaikutus. Alkoholin vaikutuksen alaisella ihmisellä kontrolli- ja arviointikyky heikkenee ja sitä myöten käsitys omasta ajokyvystä paranee. Todellisuudessa kuitenkin ajokyky huononee, koska alkoholi huumaa keskushermostoa ja heikentää suorituskykyä, erityisesti koordinaatiokykyä. Näin objektiivinen riski kasvaa, ja humalassa ajava

Liikenneturvan tutkimusosaston johtajan Martti Mäen väitöskirja käsitteli rattijuopumusta. Mäki toimii myös dosenttina Jyväskylän yliopistossa.

ihminen on todella potentiaalinen onnettomuuskuljettaja.

— Lisäksi on muistettava se, että humalaisena ajavat usein syöllistyvät ylinopeuksiin ja jättävät käyttämättä turvavyötä tai suuntavilkkuja ja ovat näin monella tavalla turvallisuutta vaarantavia.

Entä sitten rattijuopon aiheuttama riski verrattuna esimerkiksi kaahariin?

— Suomalaisen tutkijalautakunta-aineiston — se ei ole kovin suuri — perusteella voidaan sanoa, että kaaharin ja rattijuopon aiheuttama riski on keskimääräisesti lähes samantasoinen, mutta tietysti humalaisen riski on tiukassa tilanteessa aina suurempi, koska hän ei ole täysin toimintakykyinen.

Suhtautuminen entistä kielteisempää

Suhtautumisessa rattijuopumukseen on nähtävissä hyvinkin erilaisia

asenteita. Joissakin sosiaalisissa yhteisöissä alkoholin vaikutuksen alaisena ajaminen saattaa olla kerskumisen aihe. Jotkut taas suhtautuvat rattijuoppoihin hyvinkin jyrkästi ja vaativat kovia tuomioita. Miten ihmiset suhtautuvat rattijuopumukseen ja millaisia muutoksia suhtautumisessa on mahdollisesti tapahtunut?

— Suomessa on suhtautuminen rattijuopumukseen muuttunut aika tavalla 70-luvulta 80-luvun puoliväliin tultaessa. 70-luvulla monet ihmiset pitivät rattijuoppoja sankareina ja kerskuminen oli hyvin yleistä.

— Mutta mitä lähemmäksi 80-luvun puoltaväliä on tultu, sitä selvemmäksi asenteiden muuttuminen kansalaisten keskuudessa on käynyt. Tällä hetkellä on muutamia erityisryhmiä, jotka suhtautuvat myönteisesti rattijuopumukseen. Valtaosa ihmisistä ei kuitenkaan hyväksy sitä siihen liittyvien riskien vuoksi. On myös sellaisia ryhmiä, jotka kiihkomielisesti vaativat päitä vädille. Ne

kokevat rattijuopumuksen omakoh-
taisen ongelmana hyvin kaukai-
seksi.

Mistä arvelet tämän suhtautumis-
tavan muutoksen aiheutuvan?

— Se on pitkäjänteisen työn tulosa.
Suomessa on noin kymmenen
vuotta työskennelty systemaattisesti
rattijuopumuksen vähentämiseksi se-
kä tiedotuksen että poliisivalvonnan
keinoin. Myös meidän lainsäädän-
tömmä on ollut sillä tavalla mukana,
että se on antanut selkänöjan tällai-
selle työlle. Näin on rattijuopumuksen
torjuntakeinot saatu vaikutta-
maan samansuuntaisesti, ja katsoi-
sin, että juuri tämä on eniten vaikut-
tanut muutokseen.

— Myös elämäntavan ja arvojär-
jestelmien muutokset ovat todennä-
köisesti vaikuttamassa, mutta siitä ei
Suomessa ole mitään tutkimuksia
olemassa.

Ihmisten suhtautuminen rattijuopu-
mukseen on muuttunut kieltei-
semmäksi, mutta toisaalta autojen
ajo-ominaisuuksien parantuessa ja
nopeuden ja kiihtyvyyden lisääntyessä
riskien ottaminen näyttää muu-
toin yleistyneen varsinkin maantieliik-
enteessä. Miten tämä on selitettävissä?

— Tämä on aika moniulotteinen
kysymys. Ymmärrän sinun katsovan,
että tehokkuutta korostavat arvot
ovat voimistuneet ja että tämä sitten
heijastuisi liikenteessä niin, että kokonais-
riski kasvaisi. Liikenneturvali-
suiden tutkijat ovat omissa keskus-
teluissaan kyllä nähneet tämänsuun-
taista kehitystä.

— Suomessa on rattijuopumus
käsitetty erillisenä käyttäytymisen
alueena, jolla eivät vaikuta samat
lainalaisuudet kuin muualla. Se on
oma erilliskysymyksensä. Täältä ar-
velen selityksen löytyvän.

Rattijuoppo usein alkoholin ongelmakäyttäjää

Millaisia ihmisiä ovat sitten ne,
jotka syyllistyvät rattijuopumuksen?

— Tutkimustuloksista voi havai-
ta, että rattijuopumus on miesten on-
gelma. Kiinni jääneistä rattijuopoi-
sta on tällä hetkellä naisia vain alle 4
prosenttia. Maantiensivututkimusten
aineistot kuitenkin osoittavat, että
niissä naisten osuus on noin 10

prosenttia. Tästä on pääteltävissä,
että ongelmat ovat kasvamassa nais-
ten keskuudessa.

— Rattijuoppojen ominaispiirtei-
tä on mm. se, että rattijuopot ovat
yleensä ammatillisesti koulutettuja ja
että rattijuopumukseen liittyy alko-
holin ongelmakäyttö. Näin on ollut
varsinkin viime vuosina.

Sanoit, että naisten suhteellinen
osuus on pitkällä aikavälillä nousu-
sa. Millä seikoilla sitä voi selittää?
Silläkö, että naiset ovat entistä enem-
män mukana työelämässä ja käyttä-
vät yhä useammin autoa?

— Mikään yksittäinen tekijä ei tä-
tä ilmiötä selitä. Se liittyy arvojen
muutokseen. Kun naisten tasa-arvo
on voittanut alaa, siitä on ollut seu-
rauksena, että naisten elämäntapa
on muuttunut ja siihen on tullut
”miesmäisiä” piirteitä. Se on johta-
nut naisten suurempaan ammatilli-
seen aktiivisuuteen ja myös suurem-
paan liikkumisen tarpeeseen ja ehkä
myös lisääntyneeseen alkoholin käyt-
töön. Nämä tekijät yhdessä selittävät
naisten osuuden kasvun.

Painoa ennaltaehkäisyyn

Viittasit edellä siihen, että meillä
on kymmenisen vuotta tehty syste-
maattista työtä rattijuopumuksen
vähentämiseksi. Ennalta ehkäisevä
työ on siinä ollut keskeisessä asema-
sa. Missä sen painopisteiden pitäisi
olla?

— Mielestäni ennalta ehkäise-
vään työhön kannattaa aina investoi-
da, sillä se on monin verroin halvem-
paa kuin rattijuopumuksen seuraus-
ten hoitaminen.

— Parhaat tulokset niin ulkomail-
la kuin Suomessakin on saatu sellais-
ten kuljettajien keskuudessa, joille al-
koholin käyttö ei ole muodostunut
sellaiseksi ongelmaksi, jota he eivät
hallitsisi. Myös poliisin valvonta, joka
lisää kiinni joutumisen riskiä, vai-
kuttaa näihin kuljettajiin ennalta eh-
käisevästi.

— Jo edellä viittasin siihen, että
yhä suurempi osa rattijuopoista on
alkoholin ongelmakäyttäjiä. Tämä
on luonnollinen seuraus siitä, että
rattijuopumusta on kyetty vähentä-
mään ennalta ehkäisevällä työllä.
Jäljelle ovat jääneet ne, joihin se hei-
koimmin vaikuttaa. Heidän varal-
leen tarvitaan muita keinoja, esimer-

kiksi eräänlaisena räätälintyönä teh-
tyjä terapiaohjelmia. Ne tosin ovat
yhteiskunnalle niin kalliita, ettei niit-
tä kyetä yleisesti soveltamaan. Mutta
silti tulevaisuuden linjana ovat toi-
mintamuodot, joissa yhdistyvät tera-
pia, valistus ja valvonta. Niillä pyri-
tään muuttamaan pulmallisten ryh-
mien käyttäytymistä.

Missä määrin ennalta ehkäisevää
työtä olisi suunnattava alle ajokortti-
ikäisiin nuoriin?

— Se on ehdottomasti ryhmä, johon
painopistettä olisi siirrettävä. Nuorille
ei ole vielä ehtinyt muodostua vakiintuneita
alkoholinkäyttötapoja eikä toimintamalleja
käyttäytymisessä kuljettajana, joten heihin
voidaan vielä vaikuttaa.

— Puutteena meillä on se, ettei
ajokortti-ikään tulevalle nuorelle, joka
on juuri siinä vaiheessa, jossa hän
eniten tarvitsisi tietoa, ole luotu mitään
koulutusjärjestelmää. Tiedon saaminen
rattijuopumuksesta ja liikenneraittiu-
desta on aika lailla sattumanvaraista,
esimerkiksi Liikenneturvan toimista riippuvaa.

Yksi ennalta ehkäisevän tiedon perille-
menon edellytys on se, että ihminen
saa tietoa luonteissa arkipäivän yhteyksissä.
Millaisia suunnitelmia tällaisen toiminnan
suhteen on olemassa?

— Liikenneturvan toimintasuunnitelmissa
on yhtenä painopistealueena nuorten kuljettajien
käyttäytymiseen vaikuttaminen, ja siihen
sisältyy juuri tämäntyyppistä toimintaa.
Se, miten siinä onnistutaan, nähdään
myöhemmin.

Rattijuopot eivät yhtenäinen ryhmä

Jos kuljettajalla on veressään alko-
holia yli 0,5 promillea, hän syyllistyy
rattijuopumukseen, ja jos 1,5 promil-
lea ylittyy, on kysymys törkeästä
rattijuopumuksesta. Rangaistukset voi-
vat vastaavasti olla joko sakkoja tai
enintään 3 kuukautta vankeutta tai
sakkoja tai enintään 2 vuotta vankeutta.
Mitä mieltä olet rattijuopumuksen
seuraamuksista?

— Yhteiskunta pyrkii pitämään
yllä normatiivista käyttäytymistä
säättämällä siitä poikkeamisesta rangaistuksen.
Ihmiset eivät kuitenkaan ole niistä kovin
hyvin selvillä, ja tämä koskee myös
rattijuopumusta. Jos seuraamuksista —
rahan tai va-

pauden menettämisestä — ei olla riittävästi selvillä, ei rangaistuksen uhka kasvata ihmistä normatiiviseen käyttäytymiseen eikä laki näin ollen toimi oikein hyvin.

— Jos katsotaan, että rattijuopumuksen ennalta ehkäisemisessä rangaistusten koventaminen on oikea linja, on muistettava, ettei rattijuopojen ryhmä ole mitenkään homogeeninen. Silloin ei kaikkii ihmisiin voida soveltaa samanlaista menettelyä.

— Jos ajatellaan tällä hetkellä vaikeinta ryhmää, niitä ihmisiä, joille alkoholi on muodostunut suureksi ongelmaks, ymmärtää jokainen ajatteleva ihminen, ettei tällaisen ihmisen paneminen kahdeksi vuodeksi vankilaan ratkaise rattijuopumuksen aiheuttamaa ongelmaa hänen kohdallaan kuin korkeintaan siksi ajaksi, jonka hän on vankilassa.

— Tarvitaan sellaisia toimia, jotka menevät syvälle syyhin, vaikuttavat niihin, muuttavat arvomaailmaa. Vasta tämän jälkeen on toiveita siitä, että käyttäytyminen muuttuu. Rangaistusten koventamisella ei vaikeimmassa ryhmässä ole mitään vaikutusta. Täysin piittaamattomat rattijuopot, joista lehdissä joskus kerrotaan, ovat hyvin harvinaisia. Heihin ei käsittäkseni hoitokaan tehoa. Ainoa tapa vähentää riskejä on ottaa heidät joksikin aikaa pois liikenteestä, ja silloin vapausrangaistukset tulevat kyseeseen.

Mitä tähän suuntaan eteneminen saattaisi käytännössä merkitä?

— Se voisi merkitä esimerkiksi terapiamuotojen kokeilemistä pienryhmissä. Tämäntyyppisistä kokeiluista on ulkomailla saatu hyviä tuloksia, mutta ne ovat hyvin kalliita.

Miten ihminen saadaan mukaan tällaiseen terapiaryhmään?

— Siinäpä se ongelma onkin. Kysymyksen ei enää ole rattijuopumuksesta, vaan alkoholista aiheutuvien ongelmien hoitamisesta.

WHO:n suositus 0,5 promillea

Eduskunta hyväksyi äskettäin pöytäkirjan, jossa edellytetään täysraittuutta liikenteessä. Miten suhtaudut tähän kysymykseen?

— Katsoisin sitä siltä kannalta, millaisen riskin mikään kuljettajan veren alkoholimäärä liikenteessä ai-

heuttaa. Tutkimuksista tiedämme, että riskejä ajatellen alle 0,5 promillen alkoholipitoisuus veressä ei ole pulmallinen, joskin suorituskyky laskee jo 0,3 promillen jälkeen.

— Toinen kysymys sitten on, miten asia vaikuttaa ihmisten arvoihin. Luoko se ajattelutapaa, että voi vähän ottaakin ja silti lähteä ajamaan.

— Olen aikaisemminkin ollut sillä kannalla, että meidän pitäisi nähdä tämä asia kansainvälisesti. WHO on suosittanut 0,5 promillen rajaa. Minusta me selviämme nykyisellä lailla varsin hyvin. Sen voimassaolon aikana rattijuopumus on vähentynyt lähes 50 prosenttia.

Miten suhtaudut siihen, että tiedotusvälineet tekevät dramaattisia juttuja, esimerkiksi televisio-ohjelmia, rattijuopon uhriksi joutuneista?

— Niissä on hyvää se, että ne tuovat esille rattijuopumusongelmaa, muuksiin liittyviä seikkoja ja että ne vaikuttavuudessaan herättävät päätäjät miettimään, onko yhteiskunnassa kaikki näiltä osin niin kuin pitäisi.

— Tällainen emotionaalinen ote vahvistaa katelijat ajattelemaan itse tykönänsä omaa suhtautumistaan asiaan ja auttaa heitä asettumaan toisen asemaan ja ottamaan hänet paremmin huomioon.

— TV-ohjelmien tehoa ajatellen niitä ei voi lähettää kovin usein, sillä toistuvasti esitettyinä ne menettäisivät voimansa.

Jorma Hentilä

Kansainvälinen alkoholihaittatilastokokous

Kansainvälinen tutkijakokous Statistical Recording Systems of Alcohol Problems järjestettiin Helsingissä 14.—18. syyskuuta 1987. Kokouksen järjestäjänä oli Alkoholitutkimussäätiö yhteistyössä Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimiston, Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alco-

hol-seuran ja Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen kanssa.

Kokouksen tarkoituksena oli Torontossa vuonna 1985 järjestetyn alkoholiehtoisia onnettomuuksia käsittelevän kokouksen luomalta pohjalta lisätä yhteyksiä alkoholihaittojen tilastoinnista ja tutkimisesta kiinnostuneiden tutkijoiden välillä. Erityisesti kokouksen avulla pyrittiin luomaan keskusteluyhteyksiä teollistuneiden ja kehitysmaiden tutkijoiden välille. Tavoitteena oli käsitellä sekä alkoholihaittoja koskevia poikkielektioita tutkimuksia että aikasarja-analyysia kiinnittämällä erityistä huomiota alkoholin kulutukseen ja alkoholihaittojen väliseen yhteyteen sekä haittatutkimuksen metodisiin kysymyksiin.

Kokoukseen osallistui kaikkiaan 34 tutkijaa 25 maasta. Kokouksen valmisteluvaiheessa oli kiinnitetty erityistä huomiota kehitysmaiden edustajien osanottoon. Kokoukseen osallistuneista tutkijoista oli seitsemän kotoisin kehitysmaista (Egyptistä, Gambiasta, Marokosta, Meksikosta, Nigeriasta, Sri Lankasta ja Tansaniasta). Eurooppalaiset tutkijat edustivat Pohjoismaiden ohella kolmea Keski-Euroopan valtiota (Englantia, Hollantia, Sveitsiä), kolme Itä-Euroopan maata (Neuvostoliittoa, Puolaa, Unkaria) sekä kahta Etelä-Euroopan maata (Portugalia ja Italiaa). Muista maista olivat edustettuina Australia, Israel, Kanada, Uusi-Seelanti ja Yhdysvallat.

Kaikkiaan kokouksessa pidettiin 30 esitelmaa. Ne käsitelivät alkoholiehtoisia onnettomuuksia kolmesta eri lähtökohdasta. Osa esitelmistä kuvasi alkoholiongelman profiileja eri maissa sekä alkoholiongelmien suhdetta alkoholin tuotantoon, saatavuuteen ja kulutukseen. Toiseksi tarkastelun kohteena olivat alkoholiongelmiensa tilastointi ja siihen liittyvät ongelmat sekä kolmanneksi alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen välisen suhteen toteaminen ja todentaminen.

Alkoholilajien ja haittatilanteen kuvauksessa saatiin tietoja monista uusista maista verrattuna Toronton kokoukseen. Alkoholihaittojen tilastointia koskevassa keskustelussa päädyttiin toteamaan, että kehittyneiden maiden monimutkaiset tilastointisysteemit ovat liian raskaita kehitys-